

ODPRTA TRIBUNA

Znanstvena in tehnološka politika za devetdeseta leta (III)

Gospodarskopolitične osnove za tehnološki razvoj

Lojze
Sočan

1. DRUŽBENOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI SODOBNEGA TEHNOLOŠKEGA RAZVOJA

Že dolgo je uveljavljeno spoznanje, da so pri različni stopnji tehnološke razvitosti različni osnovni nosilci (zemlja, kapital in v sedanjem času znanje) družbenega bogastva in gospodarskopolitične moči. Čeprav je tehnološki napredek sistemsko nevtralen, se mora ekonomski sistem vsebinsko tako razvijati, da ustvarja objektivne možnosti ne le za ustvarjanje in razvijanje novih tehnologij in inovacij, ampak tudi za vgrajevanje tehnološkega napredka v organizacijo, vodenje in upravljanje celotnega gospodarstva in družbe. Zato lahko glede na gospodarsko-politični odnos do tehnološkega napredka ločimo gospodarstva (seveda tista, ki imajo vsaj minimalne kadrovske in druge razvojne možnosti za spremljanje tehnološkega napredka) v razvojno napredna* in razvojno inertna**.

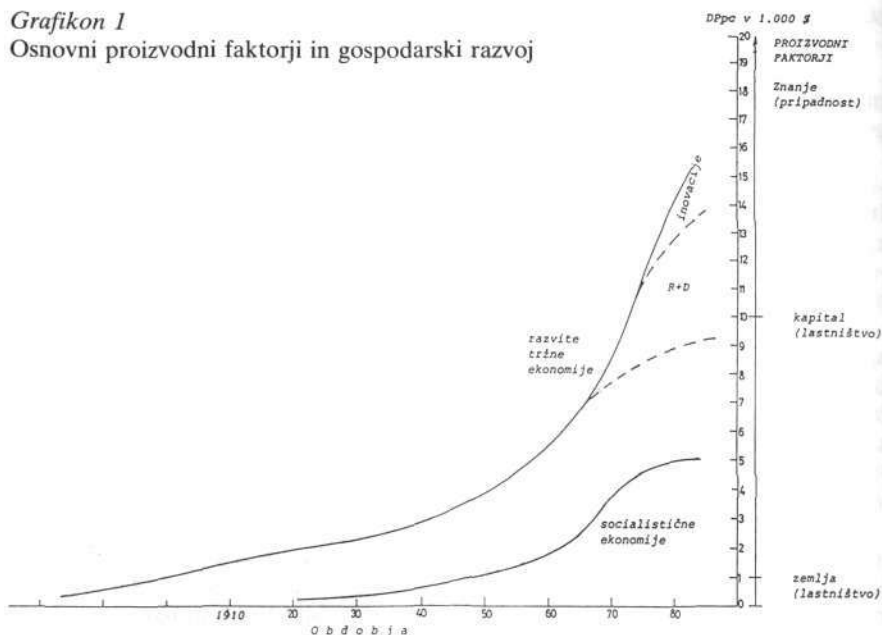
Grobo sliko razvoja v dvajsetem stoletju za visoko razvita tržna gospodarstva in za socialistična gospodarstva daje grafikon 1, s prikazom obdobja na abscisi in ocenjenega družbenega produkta na prebivalca v ZDA dolarjih (vrednosti iz leta 1985) na ordinati. Iz grafikona razberemo, da obdobje odločilne vloge zemlje ni omogočalo niti 1.000 dolarjev na prebivalca, medtem ko je obdobje kapitala zvišalo to mejo do največ 5.000 dolarjev v socialističnih gospodarstvih in do največ 10.000 dolarjev v kapitalno racionalnejših tržnih gospodarstvih. Prispevek znanja k rasti družbenega produkta na prebivalca je v bistvu neomejen (leta 1986 je DP na prebivalca na Japonskem presegal 16.000 dolarjev in v Švici 22.000 dolarjev). Spreminjanje osnovnih nosilcev družbenega bogastva in gospodarske moči je povezano s temeljno kvalitativno preobrazbo v družbenoekonomskem odnosu do teh nosilcev. Medtem ko je družbenoekonomska moč pri zemlji in kapitalu odločilno povezana z lastništvom obeh nosilcev, temelji prispevek znanja k tehnološkemu in gospodarskemu razvoju glede na pripadnost znanja ustreznemu družbenoekonomskemu sistemu.

* Med razvojno napredna gospodarstva uvrščamo tista gospodarstva, ki so tako organizirana in vodena, da so sposobna sprejemati, uvajati in razvijati tehnološke dosežke in inovacije. To jim omogoča povečavati učinkovitost in konkurenčnost, krepiti njihov položaj v mednarodnem gospodarstvu ter na tej osnovi nadpovprečno stopnjo gospodarske rasti in razvoja.

** Med razvojno inertna gospodarstva uvrščamo taka, katerim družbenoekonomska organiziranost ne omogoča ali pa vsaj ne motivira uvajati tehnološki napredek v gospodarstvo. Njihov odnos do tehnološkega napredka se spreminja šele, ko zaidejo v resno razvojno krizo, ta pa prej ali slej povzroči vsebinske spremembe obstoječega ekonomskega sistema.

Grafikon 1

Osnovni proizvodni faktorji in gospodarski razvoj

Iz podrobnejše razdelave grafikona za razvite tržne ekonomije je razvidno, da so z gospodarsko politiko podprta velika vlaganja v raziskave in razvoj (R+D) omogočila velikim podjetjem, ki so uporabljala med 80% in 90% vseh tovrstnih sredstev, razvoj in uveljavitev nosilnih sodobnih tehnologij (predvsem še s področja mikroelektronike, biokemije, novih materialov, atomske energije itd.). Te tehnologije so odločilno spremenile strukturo proizvodnje in povpraševanja, kadrovske strukture, učinkovitost ter način vodenja in upravljanja v sodobnem svetu. Velika podjetja so v proizvodnji in storitvah povečevala svojo učinkovitost in se začela vse bolj specializirati na nosilne tehnološke programe ter zmanjševati zaposlenost.

Naslednja odločilna adaptacija gospodarskih sistemov (inovacije) tržnih ekonomij se je začela v sedemdesetih letih s pospešenim razvijanjem srednjih in majhnih podjetij, ki so se razvila kot specializirani kooperanti velikih podjetij. V zadnjem času pa nastaja nešteto proizvajalcev znanstvenih proizvodov in storitev. Število majhnih podjetij (do 50 oziroma največ 200 zaposlenih) hitro raste, boljšata se vodenje in poslovanje. Zasluga za to ni v zasebni lastnini iz zasebnem vodenju teh podjetij (enterprenership), ampak v znanju, ki ga imajo ti lastniki, in gospodarskopolitični podpori tem podjetjem. Te majhne enote dobijo v okviru velikih raziskovalnih informacijskih sistemov praktično zastoj na razpolago informacije o tehnološko-razvojnih, proizvodnih in tržnih možnostih svojih programov, o upravljanju s financami, o kadrovske, organizacijske in drugih vprašanih vodenja. Poleg tega pa so pogosto deležna vsaj začetnih davčnih olajšav in tudi brezповratnega sovlaganja države v opremo. To je osnovni vzrok ne le za porast zaposlenosti v majhnih podjetjih, ampak tudi za njihovo veliko produktivnost in učinkovitost, to pa prispeva k visoki stopnji konkurenčne sposobnosti celotnega gospodarstva in ne le velikih in tehnološko vodilnih podjetij.

Naslednja značilnost inovacijskega obdobja tržnih ekonomij v osemdesetih letih je načrtno pripravljanje »celotnega naroda« na tako imenovani informacijski način proizvodnje in organizacije družbe. V Veliki Britaniji ima samo Open University okrog 1,5 milijona slušateljev vseh mogočih splošno izobraževalnih in specializiranih tehnoloških usmeritev. Svetovno razstavo v Tsukubi na Japonskem si je ogledalo veliko milijonov ljudi, posebno mladine. Izredno se povečuje število tehnoloških, informacijskih, programskih in drugih centrov itd. Tehnološki dosežki in množično število inovacij v teh razmerah niso privilegij države oziroma velikih podjetij, pač pa so pri visoki ravni splošnega tehnološkega znanja (npr. računalniška pismenost, masovna uporaba tehnoloških medijev, kot sta teletext, telefaks, uporaba NC opreme itd.) in pri njegovem hitrem prenosu v razvitem sistemu informacij vse bolj v rokah nešteti proizvajalcev in uporabnikov blaga in storitev. To povečuje konkurenčnost celotnega gospodarstva, s tem pa tudi gospodarsko rast in razvoj. Sinergijski učinek množičnega pretoka informacij začenja prav v osemdesetih letih z neslutnim razvojem teleinformatike povečevati razlike med družbami, ki so znale z ustreznimi gospodarskimi sistemi motivirati in materialno nagrajevati znanje in s tem omogočiti njegovo pripadnost družbi, in tistimi (razvojno inertnimi), v katerih je znanje kljub velikim vlaganjem v raziskave in razvoj pretežno družbeni strošek. V takih razmerah znanje ni tržno ovrednoteno, ni rekapitalizirano in se pospešeno ne prenaša in ne oplaja. Taka gospodarstva pospešeno izgubljajo stik z razvojno-naprednim svetom in zahajajo v razvojno krizo. V sedemdesetih in osemdesetih letih to velja tudi za Jugoslavijo.

2. IZZIVI GOSPODARSKEGA RAZVOJA V SVETU IN JUGOSLAVIJA

Povojni gospodarski intervencionizem v Jugoslaviji je temeljil na uvozni substituciji, na notranjih razvojnih, naložbenih in cenovnih kriterijih ter na pretežno administrativnem usmerjanju akumulacije. Uspešen je bil v petdesetih in šestdesetih letih, torej v obdobju ekstenzivnega (in količinsko naravnane) povečevanja proizvodnje. Tak intervencionizem je ustrezal strategiji pospešene industrializacije, ki je v tem obdobju temeljila na zagotavljanju zadostnega kapitala in množičnem zaposlovanju v industriji, povezanem s socialno preobrazbo družbe.

Vendar pa tako zasnovan gospodarski intervencionizem ni mogel niti oblikovati niti izvesti strukturne in kvalitativne razvojne preobrazbe. Za tako preobrazbo je jugoslovansko gospodarstvo dozorelo sredi šestdesetih let. Temeljiti bi morala – tako kot v drugih razvojno-naprednih gospodarstvih – na vse večji vlogi trga in s tem na zmanjševanju disparitet stroškov, cen in valute, na upoštevanju mednarodnih naložbenih in razvojnih kriterijev, na gospodarnejši uporabi vseh proizvodnih dejavnikov ter na vse bolj prevladujoči vlogi tehnološkega razvoja in inovacij pri določanju konkurenčne, izvozne in razvojne sposobnosti. Šele takó zasnovana dolgoročna ekonomska politika zagotavlja jugoslovanskemu gospodarstvu, da ohrani partnerske povezave z razvojno naprednim svetom, hkrati pa ustvarja stalno potrebo po znanju in sočasno motivira pospešen razvoj vseh vrst znanja, od tehnološkega napredka in inovacij do managementa.

Jugoslavija ni izvedla strukturne in kvalitativne preobrazbe svojega gospodarstva

- niti v šestdesetih letih, ko so bile za to idealne razmere, domače (hitra gospodarska rast, nizka stopnja brezposelnosti, možnost izvoza) in mednarodne (nizke cene energije, surovin in kapitala, veliko uvozno povpraševanje). To preobrazbo so takrat izvedle Japonska, skandinavske države in večina zahodnoevropskih držav, še posebno pod vplivom integracijskih gibanj, čeprav EGS še vedno namenja večja sredstva za subvencije kmetijstvu kot pa za raziskave in razvoj;

- niti v sedemdesetih letih, ko je zaradi podražitve energije, tehnologije, dela in kapitala postajala strukturna in kvalitativna preobrazba nujna in so jo v svojih gospodarstvih pogosto z velikimi težavami uvedle razvojno napredne države s svojo dolgoročno politiko v uveljavljanju realnih cen proizvodnih dejavnikov, selektivnega odpiranja in pospeševanja izvoza (med manj razvitimi gospodarstvi so ta proces izvedle pacifiške države, pa tudi Irska, Avstralija, delno Španija, Madžarska, Brazilija idr.);

- niti v prvi polovici osemdesetih let, ko so uvoznosubstitutivno naravnana gospodarstva začela izgubljati konkurenčni položaj na svetovnih trgih, še posebno zaradi neracionalne uporabe proizvodnih dejavnikov ter vse večjega tehnološkega zaostajanja (začetek preobrazbe gospodarstev v Turčiji, Pakistanu, Indiji, Kitajski, v večini držav izvoznik nafte, odprava inflacije in načrti za kvalitativno preobrazbo v več državah Latinske Amerike; enako je spoznalo sedanje vodstvo Sovjetske zveze itd.).

Druga polovica osemdesetih let je za jugoslovansko gospodarstvo odločilna. Jugoslavija razpolaga z nujno potrebno količino znanja in izpolnjuje vsaj osnovne možnosti za kvalitativno preobrazbo. Četudi v tem obdobju ne bo nastala korenita sprememba gospodarskega intervencionizma in s tem strukturna in kvalitativna preobrazba gospodarstva, grozi Jugoslaviji resna nevarnost odločilnega tehnološkega, konkurenčnega in razvojnega zaostanka ter trajnejše izgube stika s tehnološko in razvojno naprednim svetom.

Posledice zakasnitve v preobrazbi jugoslovanskega gospodarskega intervencionizma, zaradi katere se ni pravočasno strukturno in kvalitativno prilagodilo naše gospodarstvo svetovnemu tehnološkemu in gospodarskemu razvoju, so večstranske. Naj omenimo le najznačilnejše

- Strukturna neprilagoditev

Neracionalna uporaba proizvodnih dejavnikov, zlasti kapitala (domačega in tujega) in energije je razvrednotila naložbene kriterije* ter omogočila neracionalno izgradnjo znatnega dela proizvodnih zmogljivosti, ki niso sposobne plačati realnih proizvodnih stroškov, izvesti tehnološke posodobitve, konkurenčno izvažati in zagotavljati nadaljnjega razvoja. Pri tem je zelo majhen delež gospodarstva vključen v tehnološko-razvojne, proizvodne, finančne, tržne in druge oblike trajnega sodelovanja s tujimi podjetji in s tem v sodobne tokove mednarodne menjave.

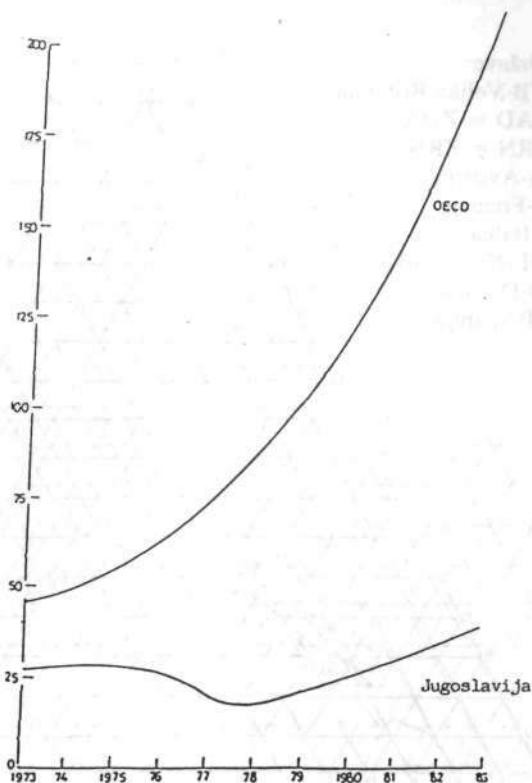
- Tehnološko zaostajanje

Tehnološki zaostanek je najbolj usoden, če narašča pri uvajanju tehnologij, ki odločilno prispevajo k povečevanju produktivnosti. Grafikon 2

* V delu Trideset let gospodarske rasti ugotavlja A. Bajt (Bajt, 1984), da je v Jugoslaviji v obdobju med 1960. in 1980. letom rast družbenega produkta na enoto naložb znašala samo 62% rasti DP v primerljivih državah članicah OECD. Glede na to, da je bila učinkovitost kapitala v šestdesetih letih višja, je očitno, da je bila v sedemdesetih letih toliko nižja.

Grafikon 2

Število računalnikov za splošne potrebe na 1 mrd. ZDA dolarjev družbenega produkta za OECD države in Jugoslavijo, 1973–1983

Vir: P. Stanovnik et. al., Vloga informacijske tehnologije v ekonomskem razvoju Slovenije – Jugoslavije, IER, Ljubljana, 1985

prikazuje naraščajoče zaostajanje Jugoslavije v uporabi računalnikov na enoto ustvarjenega družbenega produkta v primerjavi z državami članicami OECD v obdobju od 1973. do 1983. leta. Tehnološki zaostanek pa se ne kaže samo v opremljenosti z računalniki in z drugo elektronsko vodeno opremo v proizvodnji in raziskovalnih inštitutih. Prav tako nezadovoljiva je neracionalna uporaba obstoječe sodobne opreme*. Ta je v prvi vrsti posledica pomanjkanja znanja in njegove neracionalne zaposlitve.

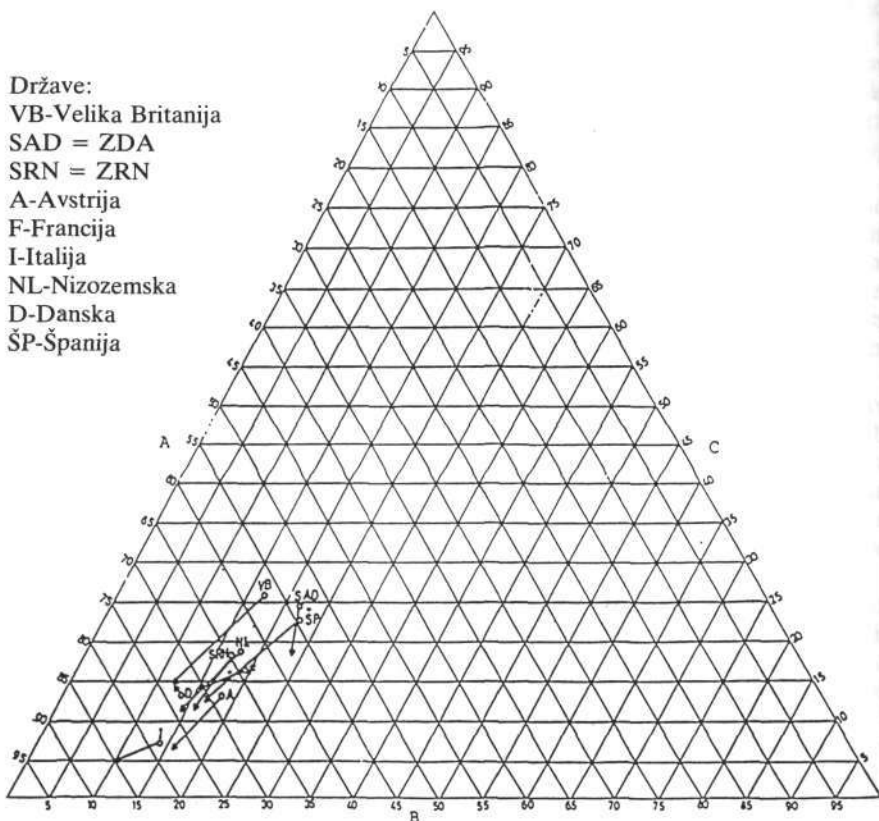
– Zmanjševanje konkurenčne sposobnosti

Zaradi zakasnitve v programskem in tehnološkem posodabljanju jugoslovanske industrije in celotnega gospodarstva ima večina jugoslovanskih izvoznikov prevelike proizvodne stroške, obenem pa za uspešnimi svetovnimi izvozniki zaostajajo po tehnično-tehnoloških standardih, kvaliteti, oblikovanju, trženju itd. Vse to zmanjšuje konkurenčno in razvojno sposobnost

* Jugoslavija razpolaga z okrog 1.500 NC stroji, ki delajo v povprečju komaj okrog 11 ur dnevno; to pa je daleč pod standardi v razvitih državah (Sočan, 1986).

Grafikon 3:

Konkurenčni položaj Jugoslavije na tržiščih nekaterih držav članic OECD v obdobju 1979–1984

Legenda:

A-Delež podpovprečnih vrednosti na enoto izvoza, v %

B-Delež nadpovprečnih vrednosti na enoto izvoza, v %

C-Delež tehnološko in tržno sofisticiranih proizvodov, v %

o = 1979

▶ = 1984

Vir: Baza podatkov Inštituta za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

jugoslovanskega gospodarstva. Grafikon 3 prikazuje zniževanje deleža tehnološko in tržno najkvalitetnejših pozicij (od okrog 20% na okrog 10%) z doseženo nadpovprečno vrednostjo na enoto ter povečevanje deleža pozicij v podpovprečnih cenovnih razredih (od okrog 65% na okrog 75% pozicij) na trgih držav OECD v obdobju 1979–1984. Prav nasprotna tendenca je vidna pri izvozu Južne Koreje na iste trge (grafikon 4).

– Neučinkovita uporaba človeških potencialov

V opisanih razmerah ob nezadostni konkurenci je jugoslovansko gospodarstvo (posebno v sedemdesetih letih) le zelo skromno izkoriščalo raziskovalne in razvojne potenciale inštitutov, ki so bili ustanovljeni in

Grafikon 4:

Konkurenčni položaj Južne Koreje na tržiščih nekaterih držav članic OECD v obdobju 1979–1984

Države:

VB-Velika Britanija

ZDA

ZRN

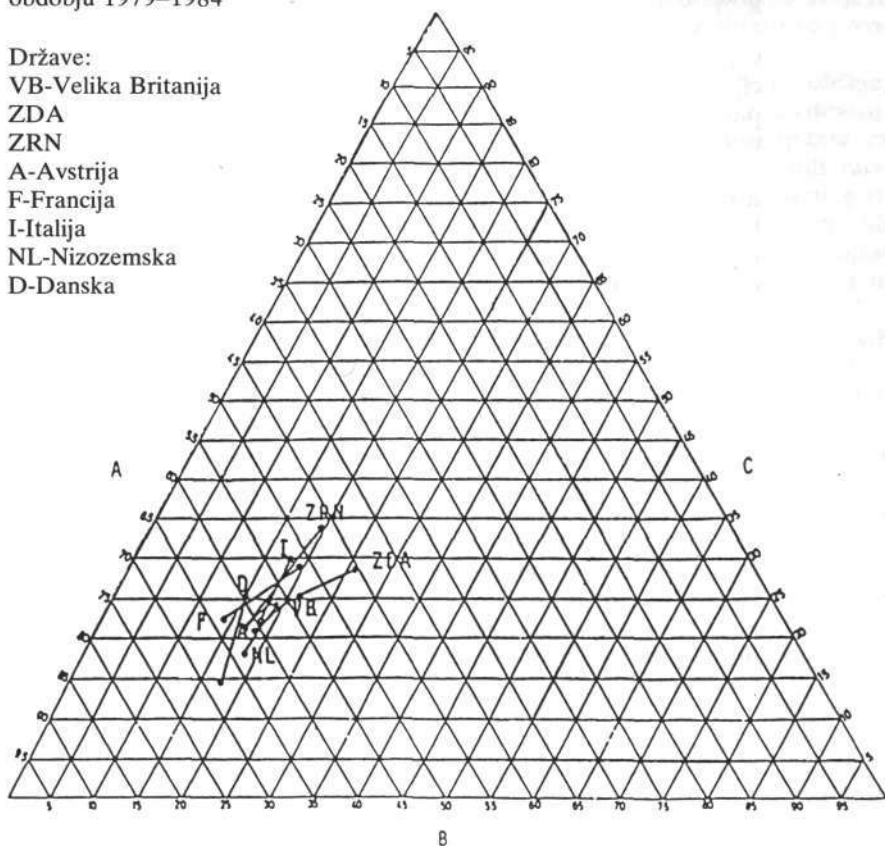
A-Avstrija

F-Francija

I-Italija

NL-Nizozemska

D-Danska

Legenda:

Dosežena vrednost po enoti izvoza

v države:

A – Delež podpovprečnih vrednosti
na enoto izvoza, v %

B – Delež nadpovprečnih vrednosti
na enoto izvoza, v %

C – Delež tehnološko in tržno sofisticiranih proizvodov, v %

o = 1979

▶ = 1984

Vir: Baza podatkov Inštituta za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

sorazmerno dobro opremljeni ter primerno kadrovske zaseleni že v petdesetih in šestdesetih letih. Raziskovalno in razvojno delo ter inovacije praviloma niso odločali o preživetju in hitrejšem razvoju delovnih organizacij, zato je okrog 85% raziskovalnih in razvojnih kadrov ostalo na fakultetah in inštitutih zunaj gospodarstva, obenem pa – razen izjemoma – nista znanost in gospodarstvo trajneje sodelovali. Zato so razmeroma velika vlaganja v

raziskovalno-razvojno dejavnost (okrog 1% DP) pomenila prej strošek kot pa nujen prispevek za povečanje produktivnosti in konkurenčne sposobnosti gospodarstva.

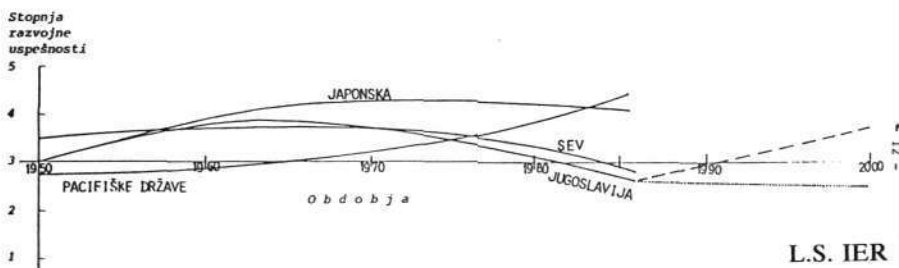
Vendar moramo poudariti, da ima jugoslovansko gospodarstvo tudi uspešne proizvajalce in izvoznike, nosilce tehnološkega napredka in inovacij, poleg tega pa uspešno sodelujejo še z drugimi domačimi in tujimi partnerji. Take delovne organizacije so praviloma zrastle na trajni in pomembni izvozni usmeritvi, zlasti na najzahtevnejše svetovne trge*.

Do kdaj Jugoslavija brez nepopravljive škode za svoj gospodarski in družbeni razvoj še lahko živetari v krizi brez odločilne kvalitativne preobrazbe, ki se kaže predvsem v odnosu do znanja, inovacij in tehnološkega napredka, a tudi do racionalne rabe vseh drugih resursov? To obdobje ne more biti dolgo, saj zaradi vse hitrejšega tehnološkega razvoja tista gospodarstva, ki v sedanjem času ne naredijo nič odločilnega v enem letu, zamudijo več, kot če so v šestdesetih letih tehnološko »prespale« pet let.

Grafikon 5 prikazuje, da je neobhodno takoj ukrepati. V njem primerjamo dolgoročno stopnjo uspešnosti Jugoslavije (v primerjavi s pacifiškimi superizvoznicami – Južna Koreja, Tajvan, Hong Kong, Singapur – Japonsko in državami članicami SEV) v odnosu do povprečne stopnje rasti svetovnega gospodarstva. Jugoslavija je po bistveno nadpovprečnem položaju do sedemdesetih let začela ta položaj poslabševati in v osemdesetih letih padla pod svetovno povprečje. Podoben rezultat kaže tudi ocena jugoslovanskega gospodarstva po metodologiji dolgoročne razvojne projekcije na osnovi temeljnih razvojnih dejavnikov**, kot so prebivalstvo, naravna bogastva, naložbe, motivacija, tehnologija in know how, razvoj mednarodne menjave, infrastruktura, družbenoekonomski sistem, občutljivost in zanesljivost v mednarodnih odnosih itd.

Grafikon 5

Prikaz dolgoročne razvojne uspešnosti za nekaj gospodarstev

L.S. IER

Če je ocena 3 mednarodno povprečje, dosega Jugoslavija po avtorjevi (Sočan) oceni sredi osemdesetih let 2,6. Kolikor takoj ne pride do kvalitativne razvojne preobrazbe, se lahko ta ocena v devetdesetih letih zniža na okrog 2,0, to pa pomeni resno nevarnost za razpad jugoslovanske ekonomije z nepredvidljivimi družbenimi posledicami. Takojšnja kvalitativna preobrazba

* Npr. v TAM (Tovarna avtomobilov Maribor) prispevajo inovacije približno 10% ustvarjenega družbenega produkta na leto (Gudič, 1986).

** B. Hawrylyshyn, Country assessment, International Management Institute, Geneva, 1986.

lahko popravi sedanjo oceno v prvi polovici devetdesetih let na okrog 3,5, kar pomeni povsem zadovoljivo osnovo za izhod iz krize in uspešen nadaljnji razvoj. Jugoslavija je torej pred temeljito vsebinsko preobrazbo svojega ekonomskega sistema. Uveljaviti mora tržno selekcijo in kvalitativno preobrazbo dosedanjega planiranja.

Kje je bistvo problema? Jugoslavija, republike in pokrajini, občine, delovne organizacije so danes v enem od številnih brezobzirnih prizadevanj, da bi si, verjetno zadnjič, prigrabile čimveč podcenjenega kapitala za naložbe, pri katerih praviloma niso upoštevani niti mednarodni niti racionalni domači kriteriji naložb. Vrhunec teh prizadevanj so skupni programi*, ki obljublajo, nekaterim pa tudi že zagotavljajo, podcenjeno ali inflatorno domačo akumulacijo, podcenjen tuj kapital s carinskimi olajšavami, z začasno odpravo kvantitativnih uvoznih omejitev z zagotavljanjem podcenjenih konvertibilnih valut in podobno.

Svet danes razmišlja drugače. Zelo »konzervativnih«¹ zahodnonemških bank pri odobravanju naložbenih kreditov sploh ne zanimajo več proizvodne hale in večina opreme, v katerih je opredmetenega največ kapitala. Zanima jih predvsem prodornost financiranih proizvodnih in izvoznih programov, a tudi, ali so nosilci (kadri) teh programov in njihovih tehnologij v teh podjetjih.

Pravilno je, da si sedanja ekonomska politika Jugoslavije prizadeva, da po štirih desetletjih ne bi iz delovnih organizacij več otekala substanca družbenega kapitala. Vendar ne more biti uspešno s predpisano minimalno amortizacijo v kritično disparitetnih razmerah gospodarjenja, temveč le z zagotovitvijo realnih cen faktorjev (kapitala in vseh drugih) in v sklopu z davčnim sistemom s predpisano maksimalno možno amortizacijo. Vendar je bistvo problema v tem, da je danes v svetu tehnološki napredek prerastel lastništvo proizvodnih sredstev (glej ponovno grafikon 1). Za socialistično družbo je normalno, da bo pretežni del proizvodnih in drugih sredstev v družbeni lastnini, ob enakih pogojih za skupinsko in privatno lastnino, seveda ob ravnotežnih tržnih cenah proizvodnih faktorjev, proizvodov in storitev. Bistven pa je odnos do znanja; v prihodnje ga bo moral ekonomski sistem Jugoslavije ne samo pospešeno razvijati z ustreznimi vlaganji v šolstvo, znanost, raziskave in razvoj, temveč bo moral obenem zagotoviti takšno gospodarskopolično okolje, v katerem bodo ustvarjeni dohodek, osebni dohodki in akumulacija, pa tudi preživetje oziroma bolj ali manj uspešen razvoj, odvisni predvsem od produktivnosti, učinkovitosti in tehnološke zrelosti, ne pa od najrazličnejših subvencij in monopolov. V takih razmerah bo znanje tudi v jugoslovanskem gospodarstvu vsebinsko vključeno v poslovne, razvojne in družbenopolitične odločitve. To pa bo osnova, da bodo celotna družba, gospodarstvo in delovne organizacije ne le prisiljene, ampak tudi vse bolj motivirane za pospešena vlaganja v znanje, in sicer od kadrov do izboljševanja tehnoloških rešitev ter podpiranja vseh vrst inovacij. Bistvo kvalitativne preobrazbe jugoslovanskega ekonomskega sistema na sedanji stopnji gospodarske razvitosti Jugoslavije in ob tehnološkem napredku v svetu je čimprej izoblikovanje gospodarskopoličnega okolja, ki bo spodbujalo tehnološki napredek in inovacije v jugoslovanski družbi.

* Med njimi so tudi nekateri racionalni, npr. rangiranje potencialnih energetskega projekta Jugoslavije glede na učinkovitost, vendar brez delovanja trga ne morejo biti uspešni.

3. GOSPODARSKOPOLITIČNO OKOLJE ZA INOVACIJE

3.1. Analiza stanja

V uvodnem delu tega poglavja poskušamo najprej opredeliti, kaj je gospodarskopolično okolje za inovacije, nato pa utemeljiti odgovor na vprašanje, kakšno je to okolje v Jugoslaviji in kako bi ga izboljšali, da bi lahko z bolj organiziranim delom ter vse večjo uporabo znanja našemu gospodarstvu omogočili izhod iz sedanje krize in mu zagotovili uspešno rast in razvoj. Gospodarsko-politično okolje obravnavamo podrobneje zato, ker se pridružujemo ugotovitvam v svetu, da prispeva skoraj tri četrtine k tehnološkemu napredku in inovacijam, medtem ko ga podjetniško okolje ustrezno dopolnjuje. Ker je bila v začetku sedemdesetih let Jugoslavija ena od uspešnih novoindustrializiranih dežel (NICs), primerjamo osnovne značilnosti gospodarskopoličnega okolja v Jugoslaviji in v nekaterih drugih skupinah gospodarstev, posebno še v razvojno in izvozno najbolj dinamičnih pacifiških gospodarstvih.

Značilnosti gospodarskopoličnega okolja v sedemdesetih letih in prvi polovici osemdesetih let v Jugoslaviji na eni strani (podobne značilnosti so veljale tudi za večino dežel članic SEV in latinskoameriških držav) in v večini razvijajočih se pacifiških držav na drugi strani so prikazane v grafikonu 6. V nasprotju z večino pacifiških gospodarstev je bilo za Jugoslavijo značilno predvsem naslednje:

- zanemarjanje selektivne vloge trga,
- velike disparitete proizvodnih stroškov, cen in valute,
- odločilen vpliv administracije na pogoje gospodarjenja, ki se še posebej očitno pokaže v administrativni razdelitvi domače bruto akumulacije in tujega kapitala ter v kvantitativnih uvoznih omejitvah, to pa je zmanjševalo samostojnost, odgovornost in konkurenčnost podjetij in bank.

V konkurenčnih razmerah so pacifiška gospodarstva prisiljena in hkrati motivirana, da povečujejo svojo produktivnost in dodano vrednost tako z zmanjševanjem stroškov pa tudi z izboljševanjem kakovosti proizvodov in storitev in z zviševanjem tehnoloških in tehničnih standardov ter z izboljšanjem vodenja in organizacije; vse to seveda spodbuja tehnološki napredek in inovacije. Nasprotno pa so dosedanja ukrepi jugoslovanske gospodarske politike omogočali mnogim delovnim organizacijam z monopolnim vplivom na reprodukcijo in administracijo, da so lahko umetno zniževale svoje proizvodne stroške tako, da niso odplačevale tujih in domačih dolgov, da so plačevale (če sploh so) bistveno nižjo obrestno mero za najeta posojila, da so brez obveznosti prejemale podcenjeno družbeno akumulacijo in konvertibilne devize, in podobno. Podobno so si umetno povečevale dodano vrednost z uvedenimi količinskimi uvoznimi omejitvami, z administrativnimi cenami idr. Seveda so taka prelivanja mogoča na račun drugih delovnih organizacij, v katerih se je ustvarjena dodana vrednost umetno zmanjševala, hkrati pa povečujejo inflacijo in znižujejo stopnjo gospodarske rasti. V takih razmerah je večina gospodarstva in delovnih organizacij odvisna od ukrepov administracije ali pa skuša nanje vplivati, ni pa niti prisiljena (razen izvoznikov na zahtevne trge) niti motivirana za vlaganja v kadre, v tehnološki napredek in inovacije ter v boljšo organizacijo in vodenje.

Podobno sliko pokaže grafikon št. 7, v njem prikazujemo osnovne ukrepe gospodarske politike pacifiških držav za spodbujanje njihove nad-

Grafikon 6

Značilnosti ekonomskih politik v sedemdesetih in osemdesetih letih

PODROČJA:	EKONOMIJE:	
	PACIFIK	JUGOSLAVIJA LATINSKA AMERIKA SEV
1. FORMIRANJE KAPITALA	PRODUKTIVNOST > PLAČE	REDISTRIBUCIJA
2. DISPARITETE CEN FAKTOR- JEV, POSEBNO 70'	NIZKE	VISOKE
3. NALOŽBENI KRITERIJI	SELEKTIVNI UČINKOVITI	NESELEKTIVNI POGOSTO NEUČIN- KOVITI
4. DISPARITETE CEN	NIZKE	VISOKE
5. UVOZNE OME- JITVE	NIZKE	VISOKE (POSEBNO KOLIČINSKE OME- JITVE)
6. TRG KAPITA- LA, DEVIZ, BLAGA, DELA	RAZVIT	ZANEMARJEN
7. OBSEG ADMI- NISTRATIVNIH UKREPOV	SE ZMANJŠUJE	SE POVEČUJE
8. KONKURENCA	VISOKA	NIZKA
9. ŠTEVILO BOL- NIH PODJETIJ	MALO	VELIKO
10. ŠTEVILO NO- VOUSTANOV- LJENIH PO- DJETIJ	VELIKO	MALO

L.S./IER

povprečne stopnje pri rasti izvoza v zadnjih dveh desetletjih. Med glavnimi ukrepi so: izvozno naravnana (outward oriented) razvojna politika, majhne disparitete, realen tečaj valute, aktivna (ali pa vsaj ne pasivna) obrestna mera, postopno zmanjševanje kvantitativnih uvoznih omejitev, zagotavljanje osnovnih uvoznih inputov za izvozne programe po svetovnih cenah,

Grafikon 7

Gospodarskopolični ukrepi za pospeševanje izvoza v pacifiških državah in v Jugoslaviji v sedemdesetih in osemdesetih letih

GOSPODARSKI UKREPI	PACIFIŠKE DRŽAVE	JUGOSLAVIJA
1. Razvojna politika	izvozno usmerjena	uvozno substitutivna
2. Prispevek izvoza h gospodarski rasti	velik in narašča	majhen do zmeren
3. Trg proizvodnih dejavnikov, proizvodov in storitev	deluje	ne deluje
4. Disparitete stroškov, cen in valut	majhne	velike
5. Naložbeni kriteriji	učinkoviti	pretežno neučinkoviti
6. Valutni tečaj	realen ali podcenjen	stalno precenjen
7. Obrestna mera	prehod k pozitivni obrestni meri	močno negativna obrestna mera
8. Količinske omejitve	pretežno maloštevilne, se zmanjšujejo	pogoste
9. Možnost uvoza proizvodnih vložkov po svetovnih cenah	velika	kot administrativna izjema
10. Trajanje gospodarskih ukrepov	srednjeročni in dolgoročni ukrepi	pretežno kratkoročni ukrepi
11. Pospeševanje izvoza	pretežno razvojno (zmanjševanje stroškov, zviševanje kvalitete in tehnično-tehnoloških standardov . . .)	pretežno dohodkovno subvencionistično
12. Stopnja prerazdelitve rekapitalizacije	nizka	visoka
13. Ukrepi tekoče gospodarske politike	stabilni	pretežno inflacijski
14. Komunikacije	uspešen razvoj, posebno v informatiki	zaostajanje v informatiki

L. S./IER

razvojne (in ne subvencionistične) izvozne spodbude ter trajnejši in neinflacijski ukrepi tekoče gospodarske politike. V takih gospodarskih razmerah se zmanjšuje neposredna odvisnost podjetij od administracije.

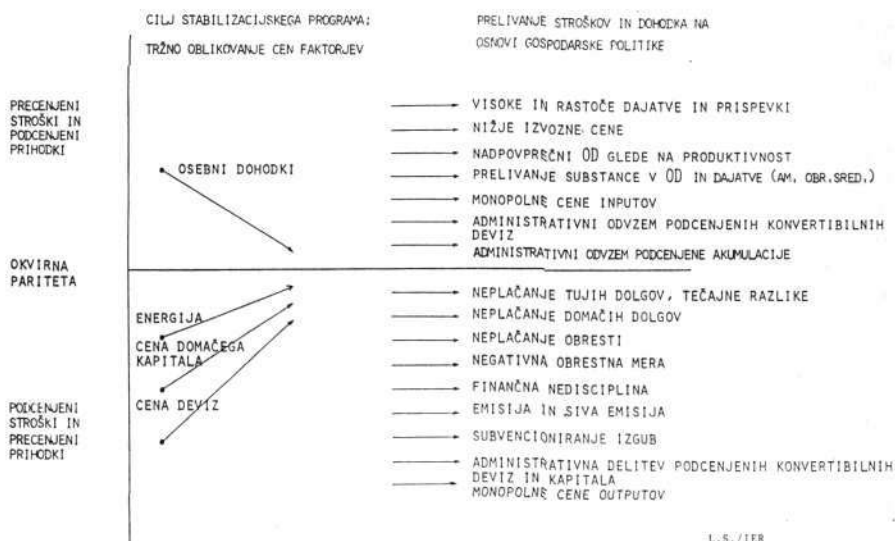
Jugoslovanska gospodarska politika ne pozna takih ukrepov na

področju izvoza. V bistvu je omejena na instrumentarij, ki po presoji administracije ustvarja potreben dohodkovni motiv za zagotavljanje zadostnega izvoza. Povsem jasno pa je, da taki ukrepi ne pospešujejo dovolj izvoza ter kvalitativnih in razvojnih sprememb v izvoznem in v celotnem jugoslovanskem gospodarstvu.

Ali je jugoslovansko vodstvo občutilo potrebo po spremembi izvozne in gospodarske politike? Da, posebno v začetku osemdesetih let, in sicer pod vplivom izvoznega gospodarstva, tudi pod pritiskom mednarodnih finančnih institucij, zlasti Mednarodne banke. Dolgoročni program ekonomske stabilizacije je postavil delovanje ekonomskih zakonitosti kot osnovo za izhod iz krize. Njegove cilje ter njihovo neuspešno vgraditev v gospodarsko politiko Jugoslavije prikazuje grafikon 8.

Grafikon 8

Prelivanje stroškov in dohodka v jugoslovanski ekonomiji

Osnovni cilj Dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije je bilo povečanje selektivne vloge domačega in tujega trga s postopno prilagoditvijo osebnih dohodkov realni produktivnosti in s postopno zagotovitvijo realnih cen energije ter domačega in tujega kapitala (realni tečaj in odprava močno negativne obrestne mere).

Z vgrajevanjem teh parametrov v gospodarsko politiko Jugoslavije se je začelo razščiščevanje, katere so tiste monopolne proizvodnje in tudi delovne organizacije, ki zaradi predhodnih neracionalnih (pogosto političnih) naložb, slabe kvalitete svojih proizvodov in storitev ter zaradi slabe organizacije in vodenja niso sposobne plačati realnih cen proizvodnih vložkov in drugih stroškov. Zvezna vlada je v drugi polovici 1985 in 1986 popustila regionalno-političnim in monopolno-podjetniškim pritiskom (lobijem), zato je prišlo v jugoslovanskem gospodarstvu do različnih oblik pri prelivanju stroškov in dohodka. V takih razmerah ni mogoče brez podrobnejših analiz ugotoviti, kako uspešno gospodarstvo posamezne delovne organizacije. Pri tem je najnevarnejše dejstvo, da je Jugoslavija s takimi eko-

nomskimi in naložbenimi kriteriji stopila v srednjeročno plansko obdobje 1986–1990, saj pri sedanjih naložbah ni jasno, ali bo npr. 1 dolar, zaslužen z izvozom ali z nadomeščanjem uvoza, stal Jugoslavijo 400 dinarjev, 1000 dinarjev, 2000 dinarjev ali pa celo 3000 in več dinarjev.

Tako gospodarsko politiko spremljajo skupni programi, za katere naj bi jugoslovansko gospodarstvo v tem srednjeročnem obdobju združevalo pretežni del skupne (podcenjene!) akumulacije. S precenjenim tečajem dinarja do konvertibilnih valut in podcenjenim v odnosu do klirinških, s pretežno administrativno prerazdelitvijo konvertibilnih valut, tujih kreditov in domače akumulacije ter z globoko negativno obrestno mero je še enkrat prevladala uvoznosubstitutivna in pred uvozom zaščitena industrija nad izvozno usmerjenim jugoslovanskim gospodarstvom. Z emisijo in drugimi viri cenenega denarja je ob znižani obrestni meri upadlo varčevanje, on sicer z vsemi negativnimi posledicami na akumulacijo, stabilnost, prestrukturiranje in gospodarsko rast. Delovne organizacije in banke so postale še bolj odvisne od administracije, s tem pa se je gospodarsko-politično okolje za inovacije ponovno poslabšalo. Tako so dane osnove za nadaljevanje dosedanje razvojne krize jugoslovanskega gospodarstva. Kje so rešitve? Vsekakor se je treba vrniti k tistim izhodiščem Dolgoročnega programa za ekonomsko stabilizacijo, ki se zavzemajo za uveljavitev trga in upoštevanju mednarodnih razvojnih kriterijev v jugoslovanskem gospodarstvu.

3.2 Predlagane rešitve

Možnost za ozdravitev jugoslovanskega gospodarstva vidimo v koreniti preobrazbi obstoječega gospodarskega sistema – torej v uveljavitvi selektivne vloge trga in v bistveno spremenjenem planiranju, z opuščanjem dosedanjega značilnega »planiranja količin« in prehodom na planiranje kvalitativnih razvojnih procesov.

Oživiljanje selektivne vloge trga z upoštevanjem ekonomskih zakonitosti odseva v naslednjih gospodarsko-političnih prizadevanjih:

– Kljub pričakovanim strukturnim, regionalnim in socialnim problemom bo moralo jugoslovansko gospodarstvo bistveno zmanjšati dosedanje disparitete proizvodnih dejavnikov. To pomeni, da mora sistematično in dosledno nadaljevati z usmeritvijo iz 1983. leta, s prilagajanjem cen domačega in tujega kapitala in energije realnim cenam teh proizvodnih dejavnikov. Na tej osnovi bi gospodarstvo prišlo do dveh pomembnih razvojnih kriterijev:

- prvič, jasno bo, katere proizvodnje, podjetja in proizvodni programi izkazujejo na narodnogospodarski ravni izgubo, to pa je podlaga za odločitve o delni opustitvi takih zmogljivosti (z odpisom dela družbenega kapitala) in o zdravljenju preostalih zmogljivosti (z izboljšanjem njihovih kadrovskih, konceptijsko-strateških, tehnološko-razvojnih, tržnih in finančnih osnov);

- drugič, bistveno izboljšanje naložbenih kriterijev z upoštevanjem mednarodnih razvojnih meril naj bi prispevalo k oblikovanju notnih naložbenih in razvojnih kriterijev v jugoslovanskem gospodarstvu.*

* Dokler je električna energija pri nas tako podcenjena, jugoslovanski proizvajalec fosilicija nima interesa za vlaganje v zmanjšanje njene porabe za okoli 40% (okoli 350 milijonov kilovatnih ur letno) in za varstvo okolja. Vendar pa je to prvi pogoj za nadaljnjo tehnološko izboljšavo proizvodnih programov. V Sloveniji ima energetska gospodarstvo velike

– Jugoslovanska ekonomska politika bo morala radikalno, dosledno in trajno zmanjševati obstoječa prelivanja stroškov in ustvarjenega dohodka, zagotavljati stabilizacijsko naravnane ukrepe tekoče ekonomske politike in čim hitreje oživiti domače varčevanje (grafikon 8). Ta proces bo omogočil enakopravnejše pogoje gospodarjenja in zmanjševanje odvisnosti gospodarstva od administracije, ob povečanju konkurence in samostojnosti podjetij in bank; to pa je eden od osnovnih pogojev za uspešen razvoj in izboljšanje gospodarskopoličnega okolja za inovacije.

Take razmere bodo omogočale, da bodo dosedanje pretežno dohodkovnosubvencionistično zasnovane ukrepe za spodbujanje izvoza nadomestili gospodarskopolični ukrepi za zmanjšanje stroškov, izboljšanje kakovosti in oblikovanja ter drugih tehnoloških lastnosti proizvodov in storitev. To pa je prvi pogoj za pospešen razvoj organizacije in managementa, za povečanje izvoza in izboljšanje gospodarskopoličnega okolja za inovacije v celotnem gospodarstvu in družbi.

Uresničevanje teh ciljev presega meje v delovanju tekoče in dolgoročne gospodarske politike. Ta prizadevanja postajajo vse bolj najpomembnejši element širše družbene razvojne opredelitve, povezane z izboljšanjem pravnega reda, pa tudi najširših civilizacijskih kriterijev naše družbe.

Preobrazba sistema planiranja s prehodom od dosedanjega »planiranja količin« – ki je v bistvu dogovarjanje o razvoju projektov brez upoštevanja mednarodnih kriterijev in brez izoblikovanja enotnih domačih naložbenih in širših razvojnih kriterijev – na planiranje kvalitativnih razvojnih procesov naj bi pripomogla k razvoju in učinkoviti uporabi znanja in racionalni rabi drugih proizvodnih dejavnikov, k povečanju konkurenčne sposobnosti in k dinamičnejši gospodarski rasti in razvoju Jugoslavije.

Planiranje kvalitativnih razvojnih procesov lahko temelji le na delovanju trga in v bistvu usmerja del razpoložljive akumulacije za pospeševanje procesov, ki na sedanji stopnji razvoja Jugoslavije in glede na mednarodno okolje omogočajo uspešen družbenoekonomski razvoj. Med temi procesi posebej poudarjamo naslednje:

– izboljšanje stroškovnih, kvalitativnih in drugih tehnološko-razvojnih lastnosti jugoslovanskega izvoza blaga in storitev, zlasti izvoza na konvertibilne trge. To bi Jugoslaviji omogočilo uvoz potrebnega znanja in tehnologij ter učinkovite opreme in nujno potrebnih reprodukcijskih materialov za normalen prihodnji razvoj (obenem bi omogočalo tudi odplačevanje dolgov);

– pospeševanje tehnološkega posodabljanja jugoslovanskega gospodarstva, selektivnega uvajanja in učinkovite uporabe fleksibilnih tehnologij, spodbujanje (z davčnim sistemom, namenskimi skladi in z drugimi ukrepi) izobraževanja kadrov, raziskovalnega in razvojnega dela in uporabe njegovih rezultatov v gospodarstvu – do spodbujanja vseh možnih oblik inovacij;

– povečevanje učinkovitega zaposlovanja, povezanega z zmanjševanjem nezaposlenosti, zlasti na manj razvitih območjih, je za gospodarski in družbeni razvoj Jugoslavije izredno pomembno. Tu gre za več procesov:

izgube, kljub temu pa (tudi zaradi količinskih omejitev pri uvozu aluminija) tudi Slovenija povečuje proizvodnjo surovega aluminija. Pri tem je značilno, da – tako v Sloveniji kot tudi v Jugoslaviji – nimamo dovolj zmogljivosti za predelavo surovega aluminija, s katero bi ustvarili tolikšno dodano vrednost, da bi preseгла subvencijo, potrebno za proizvodnjo električne energije.

- tehnološko in programsko »čiščenje« velikih podjetij in njihovo usmerjanje v nosilne tehnologije in ključne programe je povezano s prenosom množice obrobni programov na majhne zasebne in družbene kooperante. Zmanjševanje fizične rasti pri zaposlovanju v velikih podjetjih (ob velikih strukturnih spremembah v zaposlovanju) pa je povezano s povečevanjem zaposlovanjem v številnih majhnih kooperantskih podjetjih.

- Jugoslavija je soočena z nujno potrebo – ima pa tudi velike možnosti – za razvoj drobnega gospodarstva (poleg omenjenih kooperantov), ki naj bi zajel vse od klasičnih proizvođenj blaga in storitev (posebno v turizmu) do znanstvenih proizvođenj in storitev. V ta proces se lahko intenzivno vključijo tudi jugoslovanski delavci na začasnem delu v tujini.

- posebno pomembno je zmanjševanje nezaposlenosti na manj razvitih območjih, vendar z bistveno drugačnimi postavkami, kot so značilne za sedanjo gospodarsko politiko. Manj razvita območja v prvi vrsti potrebujejo vse vrste znanja o tržiščih, programih, organizaciji, tehnologijah, finančnih in kadrovskih problemih itd. Intenzivno spodbujanje (vključno s finančnim) odpiranja novih delovnih mest z zagotavljanjem vseh oblik znanja, potrebnega zanje, in učinkovito vodenje delovnih organizacij na manj razvitih območjih bolj uspešno spodbuja razvoj manj razvitih območij kot dosedanje zagotavljanje brezplačnega kapitala brez prevzemanja odgovornosti pri odločitvah o njegovem vlaganju. Za zgled lahko omenimo uspehe, ki so jih na tem področju dosegli na Finskem.

- pretehtano (glede na finančne možnosti) zdravljenje kapitalno, uvožno in energetske zahtevnih proizvodnih programov in delovnih organizacij, ki sedaj niso sposobne plačati realnih stroškov za svoje proizvodne vloške, je prav tako eden od procesov, ki postopno zmanjšujejo prevelike stroške in pripomorejo k učinkovitejšemu razvoju jugoslovanskega gospodarstva;

- in končno, bolj kot doslej je treba spodbujati dolgoročne oblike razvojno-tehnološkega, proizvodno-tehničnega, tržnega, finančnega in drugega sodelovanja s tujimi podjetji. Pri tem ne smemo pozabiti, da imajo dežele v razvoju že 16% vseh multinacionalnih družb. Ker postaja znanje v najširšem pomenu besede) osnovni proizvodni dejavnik, so tako delovne organizacije in tudi celotno gospodarstvo ter družba v opisanih razmerah vse bolj motivirani in prisiljeni vse več vlagati v kadre, v raziskovalno in razvojno delo, v tehnološki napredek in inovacije. Le tako lahko povečajo svojo produktivnost in učinkovitost in s tem tudi konkurenčno sposobnost ter pospešujejo gospodarsko rast in razvoj. Tako se bodo zmanjšala vlaganja kapitala v razvojno neperspektivne programe in za pokrivanje izgub (injekcije mrtvim so vedno najdražje in najbolj neučinkovite), to pa bo omogočilo povečanje vlaganj v kvalitativne razvojne procese. S tega vidika pomeni predlagano prilagajanje sedanjega družbenogospodarskega sistema v Jugoslaviji najširše izhodišče za bistveno izboljšanje gospodarskopolitičnega in inovacijskega okolja pri nas. Brez takih sprememb bodo ostala tudi predvidena znatno večja vlaganja v raziskave in razvoj (vključno z vlaganji v okviru tehnološke strategije Jugoslavije) bolj ali manj na ravni administrativnega prerazdeljevanja sredstev in ne bodo imela zelenega vpliva na tehnološko posodabljanje gospodarstva in na povečanje njegove konkurenčnosti.

4. STRATEŠKO NAČRTOVANJE RAZVOJA

S tem ko postaja znanje osnovni proizvodni dejavnik (v visoko razvitih gospodarstvih prispeva znanje okrog 2/3 k novoustvarjenemu družbenemu produktu) nastajajo bistvene spremembe v strukturi uporabe proizvodnih dejavnikov. Z razvojem se zmanjšuje delež neobnovljivih (predvsem naravnih) dejavnikov in zvišuje delež obnovljivih (predvsem znanja s poudarkom na informatiki in tehnologijah novih materialov) dejavnikov, vključno z reciklažo surovin in energije.

Tako se dosedanji osnovi za uspešen razvoj, ki je temeljila predvsem na ustvarjanju lastne akumulacije in na učinkovitih naložbah, pridružuje še zahteva o pospešenem razvijanju človeškega kapitala, osnovnega proizvodnega dejavnika sedanjega časa.

Zagotavljanje lastne (po možnosti nadpovprečne stopnje) akumulacije je v daljšem obdobju neobhodno, še posebno v pospešeni industrializaciji, a tudi kvalitativni razvojni preobrazbi gospodarstva, še posebno za pospešeno vlaganje v nove tehnologije in opremo, v razvoj človeškega kapitala, v uspešno vključevanje v mednarodno gospodarstvo, v odpravljanje brezposelnosti ob rastoči produktivnosti dela in v ohranjanje in izboljševanje okolja.

Jugoslavija je zagotovila pretežni delež lastne akumulacije za svojo uspešno izpeljano fazo ekstenzivne industrializacije. Danes potrebuje jugoslovansko gospodarstvo veliko lastne in tuje akumulacije, obenem pa gospodarstvo sploh ne ustvarja svoje lastne akumulacije. Zato mora Jugoslavija tudi v tem pogledu v osnovi menjati svojo dolgoročno ekonomsko politiko, da bo v čim krajšem času zagotovila lastno akumulacijo, ki bo osnova za servisiranje sedanjih kreditnih obveznosti ter za dodatno tujo akumulacijo za bodoče učinkovite naložbe.

Prikaz razvojne neučinkovitosti jugoslovanske dolgoročne ekonomske politike prikazuje grafikon 9 z oceno narodnogospodarske strukture stroškov. Struktura stroškov v celotnem prihodku se sestoji iz materialnih stroškov, neto osebnih dohodkov, dajatev in bruto akumulacije*.

Iz grafikona je razvidno, da je Japonska v prvih dveh desetletjih črpala nadpovprečno akumulacijo za razvoj predvsem iz nižjih osebnih dohodkov (glede na produktivnost) in podpovprečne splošne in skupne porabe, kasneje pa iz prestrukturiranega in visoko učinkovitega gospodarstva, ki ustvarja visokokvalitetne proizvode ob vse manjših materialnih inputih, in v katerem je znanje osnovni proizvodni faktor.

Jugoslavija pa je v sedemdesetih in osemdesetih letih samo z neracionalnimi naložbami letno zavrgla približno 10% do 15% družbenega produkta, izgradila je stroškovno (energija, kapital, uvoz) visokozahtevne proizvode, ki dajejo praviloma tehnološko in kvalitetno nizkozahtevne proizvode in majhen dohodek. Od sedemdesetih let dalje je z ustavnimi spremembami izredno povečala administracijo v gospodarstvu in negospodarstvu, kar je poleg obrambnih izdatkov izredno povečalo splošno in skupno porabo. In končno, pomanjkanje domače in tuje konkurence je omogočilo, da so v povprečju osebni dohodki v tem času presegali porast produktivnosti. Rezultat je bil v odtoku kapitala iz gospodarstva, velika zadolžitev v tujini in drastično zmanjšanje razvojnih možnosti.

* Podrobneje o metodologiji v knjigi V. Pertot, Dispariteti troškova, cijena i valuta, Školska knjiga, Zagreb, 1980

Grafikon 9

Ocena narodnogospodarske usklajenosti strukture stroškov za japonsko in jugoslovansko gospodarstvo od petdesetih do osemdesetih let

Japonska					Jugoslavija				
Strošek	Obdobja				Strošek	Obdobja			
	50'	60'	70'	80'		50'	60'	70'	80'
MS	++	+	∅	-	MS	+	+	++	++
OD	—	—	—	∅	OD	-	-	+	+
D	—	—	—	-	D	+	+	++	++
AK	++	++	++	++	AK	+	∅	-	-

Vir: Avtorjeva ocena*

Legenda: — izrazito podpovprečno (glede na mednarodne standarde)

- podpovprečno

+ nadpovprečno

∅ povprečno

++ izrazito nadpovprečno

Zaključek je v bistvu povzetek predhodnega poglavja o ustreznem gospodarskopolitičnem okolju za inovacije, z ugotovitvijo, da mora Jugoslavija odločilno dograditi svoj dosedanji ekonomski sistem z resnično uvedbo trga in s kvalitativno preobrazbo dosedanjega planiranja ter na tej osnovi graditi svojo dolgoročno in tekočo ekonomsko politiko. To bo lahko realna osnova:

- za ugotavljanje kriznih žarišč, ki jugoslovanskemu gospodarstvu onemogočajo ustvarjanja akumulacije, a jih je treba odpraviti oziroma pospešeno sanirati,

- za izoblikovanje učinkovitih naložbenih kriterijev, da bo gospodarstvo prenehalo razmetavati domač in tuj kapital ter druge resurse,

- za naložbe v izvozne in druge programe, s katerimi bo Jugoslavija lahko dosegala osnovne razvojne cilje glede na doseženo stopnjo svoje družbenoekonomske razvitosti in mednarodni gospodarski razvoj, obenem pa s podpiranjem kvalitativnih razvojnih procesov ustvarjala možnosti za pospešen razvoj človeškega kapitala v naši družbi.

Brez teh osnov bodo tudi bistveno večja vlaganja v znanje, raziskave in razvoj le ena od dosedanjih oblik v prelivanju stroškov in dohodka brez pozitivnega vpliva na razvoj.

5. VIRI

Bajt, A., Gospodarska gibanja št. 141, Ljubljana, 1984

Gudić, M., Motivation of Workers for Participation in the Innovation Processes, referat za:

Meeting on Promoting a Technologically Innovative Environment, OECD, Paris, 1986

Hawrylyshyn, B., Country Assessment, International Management Institute, Geneva, 1985

Pertot, V., Teorija dispariteta troškova, cijena i valuta, Školska knjiga, Zagreb, 1980

Sočan, L., The Diffusion of Electronics Technology in the Capital Goods Sector: The Yugoslav Case, UNCTAD, UN, New York, 1986

Stanovnik, P., M. Krisper et al., Vloga informacijske tehnologije v ekonomskem razvoju Slovenije – Jugoslavije, IER, Ljubljana, 1985

* Ocena na osnovi navedenih in drugih del:

a) H. Chenery, Structural Change and Development Policy, The World Bank, Oxford 1979

b) L. Sočan, Razvojna strategija Japonske, str. 151–248 v knjigi: Japonska od posnemanja do izvirnosti, GV, Ljubljana, 1982

c) V. Pertot, Pariteta o strukturi troškova, IESD, Ljubljana, 1965